

๓. ทิฏฐิสังยุตต

๑. โสตาปตฺตวิคฺค

๑. วาตสฺสุตต

[๒๐๖] เอกํ สมยํ ภควา สวาทุณียํ วิหรติ เชตวันเน ฯ เป ฯ ภควา เอตทโวจ :
กิสฺมี นุ โข ภิกฺขเว สติ กิ อูปาทาย กิ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “น
วาทา วายนฺติ, น นชฺชโร สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสฺสุริยา
อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกญฺจายิญฺจिता”ติ ?

ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควเนตฺติกา ภควปฺปัสสรณา, สาธุ วต ภนฺเต
ภควนฺตณฺณเวย ปฏฺฐิภาตฺตฺย เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถเ, ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา ภิกฺขุ
ธารสฺสสฺสตีติ. เตนฺหิ ภิกฺขเว สฺสณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสสามีติ. “เอวํ
ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :

รูปे โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อูปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ, “น
วาทา วายนฺติ, น นชฺชโร สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสฺสุริยา
อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกญฺจายิญฺจिता”ติ. เวทนาย สติ ฯ เป ฯ สณฺณาย
สติ... สงฺขารสฺสุ สติ... วิญฺญาณํ สติ วิญฺญาณํ อูปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส
เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “น วาทา วายนฺติ, น นชฺชโร สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย
วิชายนฺติ, น จนฺทิมสฺสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกญฺจายิญฺจिता”ติ. ตํ กิ
มณฺณถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนฺนานิจฺจํ,
ทุกฺขํ วา ตํ สฺสํ วาติ ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนฺนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ,

อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชเยยฺย “น วาทา วายนฺติ, น นชฺชโร สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสฺสรียา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกกฺขจายฺยทิฏฺฐิตา”ติ ? โน เหนฺตํ ภนฺเต.

เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ ฯ เป ฯ สณฺณ นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ ฯ เป ฯ สงฺขารานิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ ฯ เป ฯ วิมฺภวณฺณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนฺนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สฺสํ วาติ ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนฺนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชเยยฺย “น วาทา วายนฺติ, น นชฺชโร สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสฺสรียา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกกฺขจายฺยทิฏฺฐิตา”ติ ? โน เหนฺตํ ภนฺเต. ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิมฺภวตํ ปตฺตํ ปริยตฺตํ อนุจิรตํ มนฺสา, ตํปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนฺนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สฺสํ วาติ ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนฺนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชเยยฺย “น วาทา วายนฺติ, น นชฺชโร สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสฺสรียา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกกฺขจายฺยทิฏฺฐิตา”ติ ? โน เหนฺตํ ภนฺเต.

ยโต โช ภิกฺขเว อริยสวากสฺส อิมสฺส จ^๑ จานสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขเปสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขสมฺมทเปสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺข-นิโรเปสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายเปสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิ-ปฺรายนฺติ. ปจฺม.

๒. เอตํมมฺมสฺสุต

[๒๐๘] สวาทถิตินิทานํ. กิสฺมึ นุ โช ภิกฺขเว สติ ทิ อูปาทาย ทิ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “เอตํ มม, เอสโหมสฺสมิ, เอส เม อตฺตา”ติ ? ภควํสฺสกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯ เป ฯ รุปํ โช ภิกฺขเว สติ รุปํ อูปาทาย รุปํ อภินิวิสฺส เอวํ

ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชติ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖
 สณฺณาย สติ... สงฺขารสฺส สติ... วิญฺญาเน สติ วิญฺญาณํ อูปาทาย วิญฺญาณํ
 อภินิวิสฺส เอวํ ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชติ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ.

ทํ ก็ มนุสฺส ภิกฺขเว, รุปํ นิจุจํ วา อนิจุจํ วาติ? อนิจุจํ ภนฺเต ๖ เป ๖
 เวทนาย... สณฺณาย... สงฺขาร... วิญฺญาณํ นิจุจํ วา อนิจุจํ วาติ? อนิจุจํ ภนฺเต ๖ เป ๖
 อปี นุ ทํ อนูปาทาย เอวํ ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชเยยฺย “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม
 อตฺตา”ติ? โน เหนฺตํ ภนฺเต. ยมฺปิทํ ทิกฺขจํ สุตํ มุตํ วิญฺญาทํ ปตฺतํ ปริเยสิตํ
 อนุวิจิริทํ มนสฺสา. ทํปี นิจุจํ วา อนิจุจํ วาติ? อนิจุจํ ภนฺเต. ยํ ปณานิจุจํ,
 ทุกฺขํ วา ทํ สุกฺขํ วาติ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปณานิจุจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปี
 นุ ทํ อนูปาทาย เอวํ ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชเยยฺย “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม
 อตฺตา”ติ? โน เหนฺตํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวากสฺส อิมสฺส จ จานสฺส กงฺขา ปทีนา โหติ,
 ทุกฺเขปัสส กงฺขา ปทีนา โหติ ๖ เป ๖ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปัสส กงฺขา
 ปทีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นียโต
 สมฺโพธิปรายโนติ. ทุตฺติยํ.

๓. โสอตฺตาสุตฺต

[๒๐๘] สวาทฺถินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อูปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เอวํ
 ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชติ “โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจุจํ ฐโว
 สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม”ติ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖

รูปํ โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อูปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชติ
 “โส อตฺตา ๖ เป ๖ อวิปริณามธมฺโม”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖ สณฺณาย สติ...
 สงฺขารสฺส สติ... วิญฺญาเน สติ วิญฺญาณํ อูปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ
 ทิกฺขจิ อูปฺปชฺชติ “โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจุจํ ฐโว
 สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม”ติ.

“ถ้า ก็ มณฺณถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจุจํ วา อนิจฺจุจํ วาติ? อนิจฺจุจํ ภนฺเต ๖ เป ๖
 วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชเยยฺย โส อตฺตา ๖ เป ๖
 อวิปริณามธมฺโม”ติ? โน เหนฺตํ ภนฺเต, เวทนา... สณฺณ... สงฺขาร... วิมฺบวณฺ
 นิจุจํ วา อนิจฺจุจํ วาติ? อนิจฺจุจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ
 อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชเยยฺย “โส อตฺตา ๖ เป ๖ อวิปริณามธมฺโม”ติ?
 โน เหนฺตํ ภนฺเต. ยมฺปิํทํ ทิฏฺฐํ สฺตํ มฺตํ วิมฺบวณํ ปตฺตํ ปริเยสํ อนิจฺจํ
 มนฺสา, ตํปี นิจุจํ วา อนิจฺจุจํ วาติ? อนิจฺจุจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ อปี นุ ตํ
 อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชเยยฺย “โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ
 นิจุจํ ฐวํ สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม”ติ? โน เหนฺตํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวากสฺส อิมสฺส จ จาเนสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ,
 ทุกฺขेषิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ๖ เป ๖ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา
 ปหีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวากो โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต
 สมฺโพธิปรายโนติ. ททियํ.

๔. โนจเมสียาสุตฺต

[๒๐๙] สวาทถินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อูปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เอวํ
 ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ “โน จสฺสํ, โน จ เม สียา, น ภวิสฺสามิ, น เม ภวิสฺสตี”ติ?
 ภควํลลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖

รูปํ โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อูปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ
 “โน จสฺสํ, โน จ เม สียา, น ภวิสฺสามิ, น เม ภวิสฺสตี”ติ. เวทนาย สติ...
 สณฺณาย สติ... สงฺขารสฺส สติ... วิมฺบวณฺ สติ วิมฺบวณฺ อูปาทาย วิมฺบวณฺ
 อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ “โน จสฺสํ, โน จ เม สียา, น ภวิสฺสามิ,
 น เม ภวิสฺสตี”ติ.

ทํ ก็ มณฺณต ภิกฺขเว, รุปํ นิจํ วา อนิจํ วาติ ? อนิจํ ภนฺเต ฯ เป ฯ
 อปี นุ ทํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชเยยฺย “โน จสฺสํ, โน จ เม สียา, น
 ภวิสฺสามิ,^๑ น เม ภวิสฺสตี”ติ ? โน เหนํ ภนฺเต. เวทนา... สณฺณา... สงฺขารา...
 วิมฺภวณํ นิจํ วา อนิจํ วาติ ? อนิจํ ภนฺเต ฯ เป ฯ อปี นุ ทํ อนุปาทาย
 เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชเยยฺย “โน จสฺสํ, โน จ เม สียา, น ภวิสฺสามิ, น เม
 ภวิสฺสตี”ติ ? โน เหนํ ภนฺเต. ยมฺปิทํ ทิฏฺฐิ สฺสํ มฺหํ วิมฺภวณํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ
 อนฺวิจริตํ มนฺสา, ตํปี นิจํ วา อนิจํ วาติ ? อนิจํ ภนฺเต ฯ เป ฯ อปี นุ
 ทํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชเยยฺย “โน จสฺสํ, โน จ เม สียา, น
 ภวิสฺสามิ, น เม ภวิสฺสตี”ติ ? โน เหนํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวากสฺส อิมสฺส^๒ จาเนสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ,
 ทุกฺขेषิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯ เป ฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา
 ปหีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตรมฺโม นียโต
 สมฺโพธิปรายโนติ. จตฺตถ.

๕. นตฺถิทินนสตฺต

[๒๑๐] สวตฺถิตินนํ. กิสฺมํ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส
 เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “นตฺถิ. ทินนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สกตทุกฺกฏฺฐานํ
 กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อयํ โลโก, นตฺถิ ปโรโลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา,
 นตฺถิ สกฺตา โอบปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺรหฺมณฺหา สมมฺภกฺตา สมฺมา-
 ปฏิปนฺนา, เย อิมญจ โลกํ ปรมฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกิตฺวา ปเวเทนฺติ.
 จาตุมฺมหาภูติโกยํ ปุริสํ ยทา กาลํ กโรติ, ปจฺวี ปจฺวีกายํ อนฺเปติ อนฺปคจฺจติ,
 อาโป อาโปกายํ อนฺเปติ อนฺปคจฺจติ, เตโช เตโชกายํ อนฺเปติ อนฺปคจฺจติ,
 วาโย วาโยกายํ อนฺเปติ อนฺปคจฺจติ, อากาสํ อินฺทฺริยานิ สงฺกมฺนฺติ,
 อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา มํทํ อาทาย กจฺจนฺติ ยาว อาพาหนา ปทานิ

ปหานา โหติ. อयं วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. ปณฺจมํ.

๖. กโรโตสยุต

[๒๑๑] สาวกุนิหิตานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “กโรโต การยโต, จินฺทโต เจทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต,^๑ กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทียโต, สนฺธิ จินฺทโต, นิลฺโลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเน ติฏฺฐโต, ปรทาร์ คจฺจนโต, มุสฺสา ภณฺโต, กโรโต น กรียติ ปาปํ, ขุปรियนฺเตน เจปํ จกฺกณ โย อิมิสฺสา ปจฺวียา ปาณเ เอกมํสขลํ เอกมํสปฺมุขํ กรอยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อากโม. ทกฺขินณฺเจปํ กงฺกาย ตีรํ คจฺเจยฺย, หนนฺโต ฆาเตนฺโต จินฺทนฺโต เจทาเปนฺโต ปจนฺโต ปจาเปนฺโต,^๒ นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อากโม. อุตฺตรณฺเจปํ กงฺกาย ตีรํ คจฺเจยฺย, ททนฺโต ทาเปนฺโต,^๓ ยชนฺโต ยชาเปนฺโต,^๔ นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม. ทาเนน ทเมน สยฺเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม”ติ ? ภควํมุลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖ รูป โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เหวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “กโรโต การยโต ๖ เป ๖ นตฺถิ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖ สณฺณาย สติ... สงฺขารสฺส สติ... วิภฺวณเณ สติ วิภฺวณณํ อุปาทาย วิภฺวณณํ อภินิวิสฺส เหวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “กโรโต การยโต ๖ เป ๖ นตฺถิ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม”ติ.

ทํ ก็ มลฺลณต ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ทํ อนุปาทาย เหวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชชฺชเยย “กโรโต การยโต ๖ เป ๖ นตฺถิ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม”ติ ? โน เหตุํ ภนฺเต. เวทนา ๖ เป ๖ สณฺณา... สงฺขารา... วิภฺวณณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต

ว เป ๖ อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฐิ อุปฺปชฺชเยย “กโรโต การยโต ๖ เป ๖ นตฺถิ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม”ติ ? โน เหตุํ ภนฺเต. ยมฺปิํทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิณฺณํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนฺวิจฺจิตํ มนฺสา, ตํปิํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฐิ อุปฺปชฺชเยย “กโรโต การยโต ๖ เป ๖ นตฺถิ ปุณฺณํ, นตฺถิ ปุณฺณสฺส อากโม”ติ ? โน เหตุํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวากสฺส อิมสฺส จ จาเนสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทฺถุเขปัสส กงฺขา ปหีนา โหติ ๖ เป ๖ ทฺถุขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปัสส กงฺขา ปหีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก สโตปนฺโน อวินิปาตมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. จญฺจํ.

๗. เหตุสุตฺต

[๒๑๒] สวาทฺถินิทานํ. กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กิํ อุปาทาย กิํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฐิ อุปฺปชฺชติ “นตฺถิ เหตุํ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตทานํ สงฺกิลเลสาย, อเหตุํ อุปฺปจฺจยา สตฺตทา สงฺกิลเลสนฺติ. นตฺถิ เหตุํ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตทานํ วิสฺสุทฺธิยา, อเหตุํ อุปฺปจฺจยา สตฺตทา วิสฺสุทฺธินฺติ. นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วีริยํ, นตฺถิ ปุริสธามา, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สพฺเพ สตฺตทา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ญฺฐา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา นิยติสงฺกตีกาวปรีนฺตา จเสววาภิชาติสฺส สุขทฺถุขํ ปฏฺฐิเสวเทนฺตี”ติ ? ภควํมุลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖ รูเป โข ภิกฺขเว สติ รูเป อุปาทาย รูเป อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฐิ อุปฺปชฺชติ “นตฺถิ เหตุํ, นตฺถิ ปจฺจโย ๖ เป ๖ สุขทฺถุขํ ปฏฺฐิเสวเทนฺตี”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖ สมฺมาย สติ... สงฺขาราเรสุ สติ... วิณฺณานเณ สติ วิณฺณานํ อุปาทาย วิณฺณานํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฐิ อุปฺปชฺชติ “นตฺถิ เหตุํ, นตฺถิ ปจฺจโย ๖ เป ๖ สุขทฺถุขํ ปฏฺฐิเสวเทนฺตี”ติ.

ตํ กิํ มลฺลนฺน ภิกฺขเว, รูเป นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ วิปริณามธมฺมํ. อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฐิ อุปฺปชฺชเยย “นตฺถิ เหตุํ, นตฺถิ

ปัจจโย ๖ เป ๖ สุขทุกขํ ปฏิสเวทนตี”ติ ? โน เหตุ ภาณเต. เวทนา ๖ เป ๖
 สยฺยตฺตา... สงฺขารรา... วิญฺเฒาณํ นิจํ วา อนิจจํ วาติ ? อนิจจํ ภาณเต ๖ เป ๖
 อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิกฺขิยฺย อปฺปชฺชชเยย “นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปัจจโย ๖ เป ๖
 สุขทุกขํ ปฏิสเวทนตี”ติ ? โน เหตุ ภาณเต. ยมฺปิทํ ทิกฺขิยฺย สุตํ มุตํ วิญฺเฒาณํ ปตฺตํ
 ปริเยสิตํ อนวิจิริตํ มนสา, ตํปี นิจํ วา อนิจจํ วาติ ? อนิจจํ ภาณเต ๖ เป ๖
 อปี นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิกฺขิยฺย อปฺปชฺชชเยย “นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปัจจโย ๖ เป ๖
 สุขทุกขํ ปฏิสเวทนตี”ติ ? โน เหตุ ภาณเต.

ยโต โช ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิมสฺส จ จาเนสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ,
 ทุกฺกเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ๖ เป ๖ ทุกฺกขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา
 ปหีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นียโต
 สมโพธิปรายโนติ. สยฺยตฺตมํ.

๘. มหาทิกฺขิยฺยสยฺยตฺต

[๒๑๓] สวาทฺถินิทานํ. กิสมิ นุ โช ภิกฺขเว สติ ก็ อูปาทาย ก็ อภินิวิสฺส
 เอวํ ทิกฺขิยฺย อปฺปชฺชติ “สยฺยตฺตเม กายา อกฺขา อกฺขวิธา อนิมฺมิตฺตา อนิมฺมาตา
 วญฺเฒา กุญฺเฒจา เอติกฺกจายิกฺกจิตฺตา, เท น อิมฺขนฺติ, น วิปริณมฺนติ,^๑ น อณฺณ-
 มณฺณํ พยาพาเรนฺติ, นาลํ อณฺณมณฺณสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา.
 กตฺตเม สยฺยตฺต ? ปจฺวีกาโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สุขฺเช ทุกฺกเช ชีเว
 สยฺยตฺตเม.^๒ อิมเ สยฺยตฺต กายา อกฺขา อกฺขวิธา อนิมฺมิตฺตา อนิมฺมาตา วญฺเฒา
 กุญฺเฒจา เอติกฺกจายิกฺกจิตฺตา, เท น อิมฺขนฺติ, น วิปริณมฺนติ, น อณฺณมณฺณํ
 พยาพาเรนฺติ, นาลํ อณฺณมณฺณสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา. โยปี
 ติณฺเฒน สยฺยตฺตเณ สีสํ จินฺนตฺติ, น โกจิ^๓ กณฺจิ ชีวิตา โวโรเปติ, สยฺยตฺตนฺนํ
 เทวว กายานมฺนตฺเรน สยฺยตฺตํ วิวรมฺนปฺวิสติ. จุทฺทส โช ปนินานิ โยนิปฺปมุขสยฺย-
 สยฺยตฺตานิ, สยฺยจิจิ จ สยฺยตฺตานิ จ จ สยฺยตฺตานิ ปณฺจ จ กมฺมฺโน สยฺยตฺตานิ ปณฺจ จ

กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ กมฺเม จ อชฺฌมกมฺเม จ ทวฺงฺกุจิปฏิปทา ทวฺงฺกุจนฺตร-
 กปฺปา จพาภิชชาติโย อฏฺฐ ปุริสภุมิโย เอกฺกนปฺปณฺณาส อาชีวสเส เอกฺกนปฺปณฺณาส
 ปริพฺพาชกสเส เอกฺกนปฺปณฺณาส นาควาสสเส วีเส อินฺทริยสเส ตีเส นิริยสเส
 จตฺตีส รโหธชาติโย สยัตต สยฺมณีกพฺภา สยัตต อสยฺมณีกพฺภา สยัตต นิคณฺฐิจิตพฺภา
 สยัตต เทวา สยัตต มานุสสา สยัตต ปีสํจา^๑ สยัตต สรา สยัตต ปวฺงฺกา^๒ สยัตต
 จ ปวฺงฺกสทานิ สยัตต ปปาตา สยัตต จ ปปาตสทานิ สยัตต สุปินา สยัตต จ
 สุปินสทานิ จุลลาสีติ มหากปฺปิโน สยัตตสยฺมณานิ. ยานิ พาลេ จ ปณฺทิตเ จ
 สยฺมณาวิตฺวา สยฺมณวิทฺวา ทุกฺขสฺสสยฺมณํ กริสฺสยฺมณํ. ตตฺถ นตฺถิ “อิมินาหํ สยฺมณ วา
 วเทน วา ตเปน วา พุทฺธมฺมจริเยน วา อปริปกํ วา กมฺมํ ปริปาเจสฺสามิ,
 ปริปกํ วา กมฺมํ สยฺมณํ สยฺมณํ พยฺยนฺตํกริสฺสามิ”ติ, เทวํ นตฺถิ. โทณมิตฺเต สยฺม-
 ทุกฺขเ, ปริยยนฺตกเต สยฺมณเร, นตฺถิ หายนวตฺตมเน, นตฺถิ อุกกํสวักเส. เสยฺยธาปี
 นาม สยฺมณคฺคเพ ชิตฺเต นิพฺเพชฺยมานเมว ปเลติ,^๓ เอวเมว พาลเ จ ปณฺทิตเ
 จ นิพฺเพชฺยมานา สยฺมณทุกฺขํ ปเลนฺตี”ติ ?

ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖เป ๖ รูปे โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อูปาทาย
 รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ “สยฺมณิกเม กายา อกฺขา อกฺขวิธา ๖ เป ๖
 สยฺมณทุกฺขํ ปเลนฺตี”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖ สยฺมณาย สติ... สงฺขารสฺส สติ...
 วิญฺญาเน สติ วิญฺญาณํ อูปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ
 “สยฺมณิกเม กายา อกฺขา อกฺขวิธา ๖ เป ๖ สยฺมณทุกฺขํ ปเลนฺตี”ติ.

ตํ ก็ มยฺมณฺธ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖
 ยํ ปณานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปี น ตํ อูปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชเยย
 “สยฺมณิกเม กายา อกฺขา อกฺขวิธา ๖ เป ๖ สยฺมณทุกฺขํ ปเลนฺตี”ติ ? โน เหนฺตํ ภนฺเต.
 เวทนา ๖ เป ๖ สยฺมณา... สงฺขาราน... วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ
 ภนฺเต ๖ เป ๖ อปี น ตํ อูปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชเยย “สยฺมณิกเม กายา อกฺขา

อกฺกวิธา ๖ เป ๖ สุขทุกฺขํ ปเลนฺตี”ติ ? โน เหตํ ภนฺเต. ยมฺปิทํ ภิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิณฺณาทํ ปตฺตํ ปริเยสํ อนุจิริตํ มนฺสา, ตํปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ อปี นุ ตํ อนุปาทาย เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺเชยฺย “สสฺสโต โลโก”ติ ? โน เหตํ ภนฺเต. อกฺกวิธา ๖ เป ๖ นิพฺเพชฺยมาณา สุขทุกฺขํ ปเลนฺตี”ติ ? โน เหตํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวากฺสส อิมสฺส จ จาเนสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขेषีสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ๖ เป ๖ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปัสส กงฺขา ปหีนา โหติ. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. อญฺจม.

๘. สสสทวิภูจิสตฺต

[๒๑๔] สวาทฺถนิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ทิ อูปาทาย ทิ อภินิวิสฺส เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ “สสฺสโต โลโก”ติ ? ภควํมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖ รูปํ โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อูปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ “สสฺสโต โลโก”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖ สลฺยา สติ... สงฺขารสฺส สติ... วิณฺณานํ สติ วิณฺณานํ อูปาทาย วิณฺณานํ อภินิวิสฺส เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺชติ “สสฺสโต โลโก”ติ.

ตํ ทิ มลฺลธ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺเชยฺย “สสฺสโต โลโก”ติ ? โน เหตํ ภนฺเต. เวทนา ๖ เป ๖ สลฺยา... สงฺขาร... วิณฺณานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ อปี นุ ตํ อนุปาทาย เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺเชยฺย “สสฺสโต โลโก”ติ ? โน เหตํ ภนฺเต. ยมฺปิทํ ภิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิณฺณาทํ ปตฺตํ ปริเยสํ อนุจิริตํ มนฺสา, ตํปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปณานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปณานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณาม-ธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เหวํ ภิฏฺฐิ อูปฺปชฺเชยฺย “สสฺสโต โลโก”ติ. โน เหตํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวากฺสส อิมสฺส จ จาเนสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขेषีสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ๖ เป ๖ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปัสส กงฺขา

ปทีนา โหติ. อयं วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตมฺโม นียโต
สมฺโพธิปรายโนติ. นวม.

๑๐. อสสฺสฺสททิฏฐิสุตฺต

[๒๑๕] สวาทุณิธานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ทิ อูปาทาย ทิ อภินิวิสฺส เอวํ
ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ “อสสฺสฺสโต โลโก”ติ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖
รูปเป โข ภิกฺขเว สติ ๖ เป ๖ เวทนาย สติ... สณฺณาย สติ... สงฺขารेषฺสุ สติ...
วิญฺญาเณ สติ ๖ เป ๖ เวทนา ๖ เป ๖ สณฺณา... สงฺขารา... วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา
อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๖ เป ๖ อปี นุ ตํ อูปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปช-
เชยฺย “อสสฺสฺสโต โลโก”ติ? โน เหนฺตํ ภนฺเต. ยมฺปิทํ ทิฏฺฐิ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ
ปตฺतํ ปริยสฺสิตํ อนุวิจฺจิตํ มนสา, ตํปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภนฺเต
๖ เป ๖ อปี นุ ตํ อูปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อูปปชฺชเชยฺย “อสสฺสฺสโต โลโก”ติ?
โน เหนฺตํ ภนฺเต.

ยโต โข ภิกฺขเว อริยสวกสฺส อิมेषฺสุ จ จานेषฺสุ กงฺขา ปทีนา โหติ,
ทุกฺขเขปิสฺส กงฺขา ปทีนา โหติ ๖ เป ๖ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปีสฺส กงฺขา
ปทีนา โหติ. อयं วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตมฺโม นียโต
สมฺโพธิปรายโนติ. ทสม.

๑๑. อนตฺวาสุตฺต

[๒๑๖] สวาทุณิธานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ทิ อูปาทาย ทิ อภินิวิสฺส เอวํ
ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ “อนตฺวา โลโก”ติ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖
นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. เอกาทสม.

๑๒. อนนตฺวาสุตฺต

[๒๑๗] สวาทุณิธานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ทิ อูปาทาย ทิ อภินิวิสฺส เอวํ
ทิฏฺฐิ อูปปชฺชติ “อนนตฺวา โลโก”ติ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖
นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. ทฺวาทสม.

๑๓. ตํชีว์ตํสรีรํสุตฺต

[๒๑๕] สวาทุณินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหวํ ภิภูจิ อุปฺปชฺชติ “ตํ ชีว์ ตํ สรีรํ”ติ ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯ เป ฯ นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. เทรสมํ.

๑๔. อณฺเฏชีว์อณฺเฏสรีรํสุตฺต

[๒๑๕] สวาทุณินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหวํ ภิภูจิ อุปฺปชฺชติ “อณฺเฏ ชีว์ อณฺเฏ สรีรํ”ติ ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯ เป ฯ นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. จุทฺทสมํ.

๑๕. โหติตถากโตสุตฺต

[๒๒๐] สวาทุณินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหวํ ภิภูจิ อุปฺปชฺชติ “โหติ ทถากโต ปรมฺมรณฺา”ติ ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯ เป ฯ นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. ปณฺณรสมํ.

๑๖. นโหติตถากโตสุตฺต

[๒๒๑] สวาทุณินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหวํ ภิภูจิ อุปฺปชฺชติ “น โหติ ทถากโต ปรมฺมรณฺา”ติ ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯ เป ฯ นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. โสพสมํ.

๑๗. โหติจณจโหติตถากโตสุตฺต

[๒๒๒] สวาทุณินิทานํ. กิสมิ นุ โข ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหวํ ภิภูจิ อุปฺปชฺชติ “โหติ จ น จ โหติ ทถากโต ปรมฺมรณฺา”ติ ? ภควมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯ เป ฯ นียโต สมฺโพธิปรายโนติ. สทฺตรสมํ.

๑๘. เนวโหติ นนโหติ ตถาคโตสุตฺต

[๒๒๓] สวาทถุณินทานํ. กิสมิ นุ ไช ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมมรณา”ติ ? ภควัมมฺลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ๖ เป ๖ รูปे ไช ภิกฺขเว สติ รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมมรณา”ติ ๖ เป ๖ รูปे ไช ภิกฺขเว สติ รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมมรณา”ติ ๖ เป ๖

তঁ কি মন্মথ ভিক্ষবে, রূপে নিজঁ বা অনিঁজঁ বাতি? অনিঁজঁ ভন্থে ৬ পে ৬ বিপ্রিণামধম্ম, অপী নু তঁ অনুপাতায় এওঁ তিষ্টি উপ্পচ্ছয়ে “নেব হতি ন ন হতি তথাকতো পর্মমরনা”তি? নো হেতঁ ভন্থে. যমপিঁতঁ তিষ্টি স্ততঁ মতঁ বিঘ্নাতঁ পততঁ প্রিয়েসিতঁ অনুজিঁতঁ মনসা, তঁপিঁ নিজঁ বা অনিঁজঁ বাতি? অনিঁজঁ ভন্থে. যঁ পনানিঁজঁ, তুখঁ বা তঁ সখঁ বাতি? তুখঁ ভন্থে. যঁ পনানিঁজঁ তুখঁ বিপ্রিণামধম্ম, অপী নু তঁ অনুপাতায় এওঁ তিষ্টি উপ্পচ্ছয়ে “নেব হতি ন ন হতি তথাকতো পর্মমরনা”তি? নো হেতঁ ভন্থে.

যতো জ চৈ ভিক্ষবে অরিয়সাবগ্গস্ অমেসু জ জানেসু গংখা পিঁহীনা হতি, তুখঁষীস্ গংখা পিঁহীনা হতি, তুখঁসমুথেষীস্ গংখা পিঁহীনা হতি, তুখঁনিরো-
পীস্ গংখা পিঁহীনা হতি, তুখঁনিরোচামিনিয়া প্ৰপিতায়ীস্ গংখা পিঁহীনা হতি.
অয়ঁ বৃজ্জতি ভিক্ষবে অরিয়সাবগো সৈতাপননো অবিনিপাতধম্মো নিয়তো সম্ভোপ্রায়নতি.
অজ্জারসম্.

সৈতাপত্টিবক্কো.

অজ্জারসবেয়্যাকরন্নি নিষ্টিতঁ.

ตสสุทธาน

วาทํ เอทํ มม โส อตฺตา โน จ เม สียา
 นตฺถิ กโรโต เหตุ จ มหาทิกฺขเณ อฏฺฐมํ.
 สสฺสโต โลโก จ อสฺสโต จ อนฺทวา จ
 อนนฺทวา จ ตํ ชีวํ ตํ สรีรณฺติ อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรีรณฺติ จ.
 โหติ ตถาคโต ปรี มรณาติ
 น โหติ ตถาคโต ปรี มรณาติ
 เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรี มรณาติ.

๒. ทุติยกมนวคค

๑. วาตสุตต

[๒๒๔] สวาทุณินิทานํ. กิสมิ นุ โช ภิกฺขเว สติ ก็ อุปาทาย ก็ อภินิวิสฺส เหว
 ทิกฺขิ อุปฺปชฺชติ “น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น กพฺภินิโย วิชายนฺติ,
 น จนฺทิมสฺสรียา อฺเพนฺติ วา อเปฺนฺติ วา, เอสิกฺกจายิกฺกจิตฺตา”ติ ? ภควมฺลกา โน
 ภาเนเต ฐมฺมา ๖ เป ๖ รุเป โช ภิกฺขเว สติ รุปํ อุปาทาย รุปํ อภินิวิสฺส เหว
 ทิกฺขิ อุปฺปชฺชติ “น วาตา วายนฺติ ๖ เป ๖ เอสิกฺกจายิกฺกจิตฺตา”ติ. เวทนาย สติ ๖ เป ๖
 สณฺณาย สติ... สงฺขารสฺสุ สติ... วิมฺบฏาณฺเ สติ วิมฺบฏาณํ อุปาทาย วิมฺบฏาณํ
 อภินิวิสฺส เหว ทิกฺขิ อุปฺปชฺชติ “น วาตา วายนฺติ ๖ เป ๖ เอสิกฺกจายิกฺกจิตฺตา”ติ.

ตํ ก็ มลฺลนถ ภิกฺขเว, รุปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภาเนเต ๖ เป ๖
 วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เหว ทิกฺขิ อุปฺปชฺชติ “น วาตา วายนฺติ
 ๖ เป ๖ เอสิกฺกจายิกฺกจิตฺตา”ติ ? โน เหตุํ ภาเนเต. อิติ โช ภิกฺขเว ทุกฺขสฺสุ สติ
 ทุกฺขํ อุปาทาย ทุกฺขํ อภินิวิสฺส เหว ทิกฺขิ อุปฺปชฺชติ “น วาตา วายนฺติ ๖ เป ๖
 เอสิกฺกจายิกฺกจิตฺตา”ติ. เวทนา ๖ เป ๖ สณฺณา... สงฺขารา... วิมฺบฏาณํ นิจฺจํ วา
 อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภาเนเต ๖ เป ๖ วิปริณามธมฺมํ, อปี นุ ตํ อนุปาทาย เหว

๓. ญาณสังยุต

๑. โสตาปัตติวรรค

หมวดว่าด้วยโสตาปัตติวรรค

๑. วาตสูตร

ว่าด้วยญาณว่าลมไม่พัดเป็นต้น

[๒๐๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี ฯลฯ ได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ญาณอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มันคงจุลเสาระเนียด’”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้นที่จะทรงอธิบายเนื้อความแห่งพระภาชิตนั้นให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายฟังต่อจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมันรูป เพราะยึดมันรูป ญาณอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มันคงจุลเสาระเนียด’

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาน เพราะถือมั่นวิญญาน เพราะยึดมั่นวิญญาน ทิฏฐิอย่างนี้จึง
เกิดขึ้นว่า ‘ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด ดวงจันทร์และ
ดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มันคงจุสเสาระเนียด’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น
ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด
ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มันคงจุสเสาระเนียด’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ สังขาร
เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น
ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด
ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มันคงจุสเสาระเนียด’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใคร่ครวญด้วยใจ
เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ลมไม่พัด แม่น้ำไม่ไหล สตรีมีครรภ์ไม่คลอด ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นหรือไม่ตก มันคงดจเสาระเนียด’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ละความสงสัยแม้ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ละความสงสัยแม้ในความดับแห่งทุกข์ ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

วาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. เอตังมมสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิว่านนั้นของเรา

[๒๐๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือนั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความซ้อนนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯลฯ

“เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ฯลฯ เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ฯลฯ ละความสงสัยแม้ในปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

เอตังมมสูตรที่ ๒ จบ

๓. โสอัตตาสสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิว่าอัตตากับโลกเป็นอย่างเดียวกัน

[๒๐๘] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘อัตตากับโลกเป็นอย่างเดียวกัน เรา นั้นละโลกนี้ไปแล้วจักเป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมันรูป เพราะยึดมันรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘อัตตา ฯลฯ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมันวิญญาณ เพราะยึดมันวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘อัตตากับโลกเป็นอย่างเดียวกัน เรานั้นละโลกนี้ไปแล้วจักเป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ฯลฯ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมันสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นหรือว่า ‘อัตตา ฯลฯ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ฯลฯ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘อัตตา ฯลฯ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น พัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใครควรดูด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ฯลฯ เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างว่า ‘อัตตากับโลก เป็นอย่างเดียวกัน เรานั้นละโลกนี้ไปแล้วจักเป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ฯลฯ ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

โสธิตตาสูตที่ ๓ จบ

๔. โนจเมลียาสูต

ว่าด้วยทิฏฐิว่าเราไม่พึงมี

[๒๐๙] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นว่า ‘ถ้าเราไม่พึงมี แม้บริวารของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว แม้บริวารของเราก็จักไม่มี’”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ถ้าเราไม่พึงมี แม้บริวารของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว แม้บริวารของเราก็จักไม่มี’

เมื่อมีเวทนา ...

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ถ้าเราไม่พึงมี แม้บริวารของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว แม้บริวารของเราก็จักไม่มี’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความซ้อนนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ถ้าเราไม่พึงมี แม้บริวารของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว แม้บริวารของเราก็จักไม่มี’

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ถ้าเราไม่พึงมี แม้บริวารของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว แม้บริวารของเราก็จักไม่มี’

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข เพราะไม่ถือมันสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ถ้าเราไม่พึงมี แม้บริวารของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้ว บริวารของเราก็จักไม่มี’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ขลข ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติทำให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

โนจเมสิยาสูตรที่ ๔ จบ

๕. นัตถิทินนสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผลเป็นต้น

[๒๑๐] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์^๑ไม่มี สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้งก็ไม่มีในโลก^๒ บุรุษคือประชุมแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ เมื่อตายไป ชาติดินไปตามชาติดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ บุรุษทั้งหลายมีเพียงเป็นที่ ๕^๓ นำศพไป รอยเท้าปรากฏเพียงแค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดุจสีนกกพิราบ

^๑ โอปปาติกสัตว์ หมายถึงสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ(ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น (ที.สี.อ. ๑๗๑/๑๔๔)

^๒ ดู ส.สหา (แปล) ๑๘/๓๖๕/๔๓๘

^๓ มีเพียงเป็นที่ ๕ หมายถึงเวลาหามศพจะให้คน ๔ คนหามเพียงนอนไป ฉะนั้น จึงชื่อว่ามีเพียงเป็นที่ ๕ (ที.สี.อ. ๑๗๑/๑๕๐)

การเช่นสรวงสิ้นสุดลงแค่เถาถ่าน คนเขลาบัญญัติทานนี้ไว้ คำที่คนบางพวกย่ำว่า มีผลนั้นว่างเปล่า เท็จ ไรสาระ หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ฯลฯ หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก’

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ฯลฯ หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือ ว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ฯลฯ หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ฯลฯ สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ... หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น พัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใครควรญด้วยใจ เทียงหรือไม่เทียง”

“ไม่เทียง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ขลข คำที่คนบางพวกย้าว่ามีผลนั้นว่างเปล่า เท็จ ไร้สาระ หลังจากตายไป ไม่ว่าคนเขลาและคนฉลาดย่อมขาดสูญ ไม่เกิดอีก”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ขลข ละความสงสัยแม้ในปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

นัตถิทินนสูตรที่ ๕ จบ

๖. กโรโตสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิว่าเมื่อบุคคลทำเองเป็นต้น

[๒๑๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ใช้ให้ผู้อื่น

ทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ดัดช่องย่องเบา ปล้น ทำโจรกรรมในบ้านหลังเดียว ดักซุ่มที่ทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น) ไม่จัดว่าทำบาป

แม้หากบุคคลจะใช้จักรมีคมดุจมีดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้^๑ ให้เป็นลานตากเนื้อ ให้เป็นกองเดียวกัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ดัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นดัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบูชา เขาย่อมไม่มีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบุญมาถึงเขา ไม่มีบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวม จากการพูดคำสัตย์ ไม่มีบุญมาถึงเขา”^๑

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ฯลฯ ย่อมไม่มีบุญ ... ไม่มีบุญมาถึงเขา’

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ฯลฯ ย่อมไม่มีบุญ ... ไม่มีบุญมาถึงเขา’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

^๑ ดู ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๖๕/๔๓๘

“ขลข มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ขลข ย่อมไม่มีบุญ ... ไม่มีบุญมาถึงเขา’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ขลข สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ขลข ย่อมไม่มีบุญ ... ไม่มีบุญมาถึงเขา’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ขลข ย่อมไม่มีบุญ ... ไม่มีบุญมาถึงเขา’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ขลข ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

กรโธสุตที่ ๖ จบ

๗. เหตุสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิว่าไม่มีเหตุเป็นต้น

[๒๑๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย บริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีความสามารถของบุรุษ ไม่มีความพยายามของบุรุษ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะ^๑ทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตาตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะของตน เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติ^๒ทั้ง ๖ เท่านั้น”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมันรูป เพราะยึดมันรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘... ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น’

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

^๑ สัตว์ หมายถึงสัตว์ทุกจำพวก เช่น อุฐ โค ลา ปาณะ หมายถึงสัตว์ที่มี ๑ อินทรีย์ ๒ อินทรีย์ เป็นต้น ภูตะ หมายถึงสัตว์ทุกจำพวกที่เกิดจากฟองไข่และเกิดในครรภ์มารดา ชีวะ หมายถึงพวกพืชทุกชนิด (ถ.ข.อ. ๒/๒๑๒/๓๗๒-๓๗๓, ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๖)

^๒ อภิชาติ หมายถึงการกำหนดหมายชนชั้น เช่น โจรเป็นกัณหาภิชาติ (สีดำ) นักบวชเป็นนลาภิชาติ (สีเขียว) นิครนถ์เป็นโลหิตาภิชาติ (สีแดง) คฤหัสถ์เป็นหลัททาภิชาติ (สีเหลือง) อาชีวกเป็นสุกกาภิชาติ (สีขาว) นักบวชที่เคร่งวัตรปฏิบัติเป็นปรมสุกกาภิชาติ (สีขาวยิ่งนัก) (ถ.ข.อ. ๒/๑๒๓-๒๑๔/๓๗๔, ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗)

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือนั้นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘... ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั้นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘... ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น’

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ฯลฯ สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ เพราะไม่ถือนั้นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘... ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น’

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ไคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ เพราะไม่ถือนั้นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘... ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น’

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ฯลฯ ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

เหตุสูตรที่ ๗ จบ

๘. มหาทิฏฐิสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิหลายประการ

[๒๑๓] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน มันคงดุษยอดภูเขาดุจเสาระเนียดไม่หวั่นไหว ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน

สภาวะ ๗ กอง อะไรบ้าง คือ

๑. กองแห่งธาตุดิน	๒. กองแห่งธาตุน้ำ
๓. กองแห่งธาตุไฟ	๔. กองแห่งธาตุลม
๕. กองสุข	๖. กองทุกข์
๗. กองชีวะ	

สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน มันคงดุษยอดภูเขาดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ใครก็ตามแม้จะเอา ศัสตราคมตัดศีรษะใคร ก็ไม่เชื่อว่าใครปลงชีวิตใครได้ เพราะเป็นเพียงศัสตราแทรก

ผ่านไประหว่างสภาวะ ๗ กองเท่านั้นเอง อนึ่ง กำเนิดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐
กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรมกึ่ง^๑ ปฏิปทา ๖๒ อัตรกับ ๖๒ อภิชชาติ
๖ ปุริสภูมิ^๒ ๘ อาชีวก ๔,๙๐๐ ปริพาชก ๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐ อินทริย์
๒,๐๐๐ นรก ๓,๐๐๐ โรธธาตุ^๓ ๓๖ สัตถุญญิครร^๔ ๗ อสัตถุญญิครร^๕ ๗ นิคัณฐิครร^๖
๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปิศาจ ๗ สรร ๗ ดาไม้ไผ่ ๗ ดาไม้ไผ่ ๗๐๐ เหวใหญ่
๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐ มหากัป^๗ ๘,๔๐๐,๐๐๐ เหล่านี้
ที่คนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว้ายไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง ไม่มีความ
สมหวังในความปรารถนาว่า ‘เราจักอบรมกรรมที่ยังไม่ให้ผลให้อำนวยผล หรือ
สัมผัสกรรมที่ให้ผลแล้ว จักทำให้หมดสิ้นไปด้วยศีล พรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้
ไม่มีสุขทุกข์ที่ทำให้สิ้นสุดลงได้ (จำนวนเท่านั้นเท่านั้น) เหมือนดวงด้ายทะนาน
สงสารที่จะทำให้สิ้นสุดไม่มีเลย ไม่มีความเสื่อมและความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้น
สูงหรือเลื่อนลงต่ำ พวกคนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว้ายไปแล้ว เสวยสุข
และทุกข์เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่ถูกขว้างไปย้อมคล้ำหมดไปเอง ฉะนั้น”

^๑ ตามทัศนะของครูมัณฑล โสตาล กรรม ๕ หมายถึง ดา หู จมูก ลิ้น และกาย กรรม ๓ หมายถึง
กายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม กรรม ๑ หมายถึงกายกรรมและวาจกรรมรวมกัน กรรมกึ่ง หมายถึง
มโนกรรม (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗)

^๒ ปุริสภูมิ หมายถึงขั้นตอนแห่งการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของบุคคลนับตั้งแต่คลอดไปจนถึงวาระ
สุดท้ายของชีวิต แบ่งเป็น ๘ ขั้น คือ มันทภูมิ (ระยะไร้เดียงสา) ชิททาภูมิ (ระยะรู้เดียงสา) ปทวิมัสสภูมิ
(ระยะตั้งไข่) อุชุตตภูมิ (ระยะเดินตรง) เสขภูมิ (ระยะศึกษา) สมณภูมิ (ระยะสงบ) ชินภูมิ (ระยะมี
ความรู้) ปันนภูมิ (ระยะแก่หง่อม) (ส.ข.อ. ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๕, ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗)

^๓ โรธธาตุ หมายถึงที่ที่ฝุ่นจับเกาะ เช่น หลังฝ่ามือ หลังฝ่าเท้าเป็นต้น (ส.ข.อ. ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๕, ที.สี.อ.
๑๖๘/๑๔๗)

^๔ นิคัณฐิครร หมายถึงที่งอกซึ่งอยู่ที่ข้อหรือตา เช่น อ้อย ไม้ไผ่ และไม้้อ เป็นต้น (ส.ข.อ. ๒/๒๑๓-
๒๑๕/๓๗๕, ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๘)

^๕ มหากัป หมายถึงกำหนดระยะเวลายาวนานมาก อรรถกถาเปรียบว่ามีสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่งเต็มด้วยน้ำ
บุคคลเอาปลายหญ้าคาจุ่มลงไปนำหยดน้ำออกมา ๑๐๐ ปี ต่อ ๑ ครั้ง จนน้ำในสระนั้นแห้ง กระทำ
เช่นนี้ไปจนครบ ๗ ครั้ง นั่นคือ ระยะเวลา ๑ มหากัป (ส.ข.อ. ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๖, ที.สี.อ.
๑๖๘/๑๔๘)

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์เอง ...

เมื่อมีเวทนา ฯลฯ

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาณ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์เอง ...

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์เอง ... ”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ฯลฯ สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ฯลฯ เพราะถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ฯลฯ เสวยสุขและทุกข์เอง ... ”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่คุณคนได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสงหา ใครควรดูด้วยใจ
เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“อลย เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘สภาวะ
๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล อลย เสวยสุขและทุกข์เอง ... ”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการ
นี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ อลย ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติที่ให้
ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มี
ความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

มหาทิกฺขิสูตรที่ ๘ จบ

๙. สัสสตทิกฺขิสูตร ว่าด้วยทิกฺขิวาโลกเที่ยง

[๒๑๔] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือนั่นอะไร
เพราะยึดมั่นอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นว่า ‘โลกเที่ยง’

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์
ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก อลย

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือนั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป ทิฏฐิอย่างนี้จะ
เกิดขึ้นว่า ‘โลกเที่ยง’

เมื่อมีเวทนา อลย

เมื่อมีสัญญา ...

เมื่อมีสังขาร ...

เมื่อมีวิญญาน เพราะถือมั่นวิญญาน เพราะยึดมั่นวิญญาน ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘โลกเที่ยง’

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘โลกเที่ยง’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“เวทนา ขลข สัญญา ... สังขาร ... วิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ขลข เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘โลกเที่ยง’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น พัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘โลกเที่ยง’

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ขลข ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

อัสสตทิกฺกุสุตฺตที่ ๙ จบ

๑๐. อัสสตทิกฺกุสุตฺต

ว่าด้วยทิกฺกุว่าโลกไม่เที่ยง

[๒๑๕] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิกฺกุอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘โลกไม่เที่ยง’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป ฯลฯ เมื่อมีเวทนา ... เมื่อมีสัญญา ... เมื่อมีสังขาร ... เมื่อมีวิญญาณ ฯลฯ เวทนา ฯลฯ สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ เพราะไม่ถือมันสิ่งนั้น ทิกฺกุอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘โลกไม่เที่ยง’”

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น ฟัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ไคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ ฯลฯ เพราะไม่ถือมันสิ่งนั้น ทิกฺกุอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘โลกไม่เที่ยง’”

“ไม่ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ฯลฯ ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติทำให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

อัสสสตทิฎฐิสูตที่ ๑๐ จบ

๑๑. อันตवासูต ว่าด้วยทิฎฐิว่าโลกมีที่สุด

[๒๑๖] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฎฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘โลกมีที่สุด’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“... มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

อันตवासูตที่ ๑๑ จบ

๑๒. อนันตवासูต ว่าด้วยทิฎฐิว่าโลกไม่มีที่สุด

[๒๑๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฎฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘โลกไม่มีที่สุด’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ ... มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

อนันตवासูตรที่ ๑๒ จบ

๑๓. ตั้งชีวังตั้งสรีรังสูตร

ว่าด้วยทฤษฎีว่าชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน

[๒๑๘] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทฤษฎีอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ชีวะ’ กับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ ... มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

ตั้งชีวังตั้งสรีรังสูตรที่ ๑๓ จบ

๑๔. อัญญังชีวังอัญญังสรีรังสูตร

ว่าด้วยทฤษฎีว่าชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน

[๒๑๙] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทฤษฎีอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน’”

๑ ชีวะ ในที่นี้หมายถึงวิญญาณอมตะ หรืออาตมัน (Soul) (อภิ.ปญจ.อ. ๑/๑/๑๒๙)

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ ... มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

อัญญังขีวังอัญญังสรังสูตโร ๑๔ จบ

๑๕. โหติตถาคโคสุตโร

ว่าด้วยทิฏฐิว่าหลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก

[๒๒๐] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ ... มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

โหติตถาคโคสุตโร ๑๕ จบ

๑๖. นโหติตถาคโคสุตโร

ว่าด้วยทิฏฐิว่าหลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก

[๒๒๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทิฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ ... มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

นโหติตถาคโคสุตโร ๑๖ จบ

๑๗. โหติจนจโหติดถาคโตสูตร

ว่าด้วยทฤษฎีว่าหลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก

[๒๒๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทฤษฎีอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“... มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

โหติจนจโหติดถาคโตสูตรที่ ๑๗ จบ

๑๘. เนวโหตินนโหติดถาคโตสูตร

ว่าด้วยทฤษฎีว่าหลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ ฯ

[๒๒๓] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอะไร เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทฤษฎีอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’”

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก ฯลฯ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูป เพราะถือมันรูป เพราะยึดมันรูป ทฤษฎีอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ฯลฯ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถาวรสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’

“ไม่ใช่ออย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้สิ่งที่บุคคลได้เห็น พัง ทราบ รู้ ถึง แสวงหา ใคร่ครวญด้วยใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา เพราะไม่ถาวรสิ่งนั้น ทิฏฐิอย่างนี้จะพึงเกิดขึ้นบ้างหรือว่า ‘หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’

“ไม่ใช่ออย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการนี้ได้ ฉะนั้น จึงละความสงสัยแม้ในทุกข์ ละความสงสัยแม้ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ละความสงสัยแม้ในความดับแห่งทุกข์ ละความสงสัยแม้ในปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับแห่งทุกข์ได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

เนวโหตินนโหติตถาคตสูตรที่ ๑๘ จบ

โสดาปัตติวรรคที่ ๑ จบ

การตอบปัญหา ๑๘ ข้อจบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วาตสูตร	๒. เอตังมมสูตร
๓. โสวัตตาสสูตร	๔. โนจเมสียาสูตร
๕. นัตถิทินนสูตร	๖. กโรโตสูตร
๗. เหตุสูตร	๘. มหาทิกฺขุสูตร
๙. สัสสตทิกฺขุสูตร	๑๐. อัสสสตทิกฺขุสูตร
๑๑. อันตวาสูตร	๑๒. อนันตวาสูตร
๑๓. ตั้งขีวังตั้งสรีรังสูตร	๑๔. อัญญังขีวังอัญญังสรีรังสูตร
๑๕. โหติตถาคโตสูตร	๑๖. นโหติตถาคโตสูตร
๑๗. โหติจจนโหติตถาคโตสูตร	๑๘. เนวโหตินนโหติตถาคโตสูตร